

la biografia del bisbe Tomàs o la descripció del funcionament intern de la catedral), però que al mateix temps obren clarament unes línies d'investigació que forçosament hauran de ser configurades. Girona esdevé, en aquestes dues obres, el laboratori d'experiències on es projecten macroteories històriques, que, en el cas de la ciutat del Ter, presenta trets ben característics i definitoris. La individualitat dels personatges importa tant com la seva pertinença a un col·lectiu, en la mesura que permeten dibuixar diferents psicologies i estratègies de l'Occident de l'època moderna. Per això, al llibre de Montserrat Jiménez trobo a faltar un

índex onomàstic (tenint en compte la gran quantitat d'actors que hi transiten). Amb tot, són dos assajos molt recomanables per a aquells interessats en la vessant religiosa del XVIII, que trenquen d'una vegada per totes una visió historiogràfica —plena d'apriorismes sense fonaments— que només veu a l'Europa del segle XVIII el pensament antireligiós, un imaginari que, sens dubte, no afectà amplis sectors socials, puix que oblidà el caràcter elitista de l'anomenada «República de les Lletres».

Rubèn Colet i Fernández
Universitat Autònoma de Barcelona

Francesco BENIGNO,

Espejos de la revolución. Conflicto e identidad política en la Europa moderna, Barcelona: Crítica, 2000, 300 p.

Miguel Ángel MARTÍNEZ RODRÍGUEZ,

La cuna del liberalismo. Las revoluciones inglesas del siglo XVII, Barcelona: Ariel, 1999, 221 p.

La historiografia sobre les revolucions europees d'època moderna ha generat una àmplia bibliografia i un intens debat. Els llibres de F. Benigno i M. A. Rodríguez en són mostres recents.

F. Benigno és un especialista en història economicosocial de l'edat moderna en l'àmbit mediterrani. Exerceix com a professor d'història moderna a la universitat de Teramo (Itàlia). Entre les seves obres destaca *La sombra del rey. Ministros y lucha política en la España del siglo XVI* (1992).

M. A. Martínez Rodríguez primera-ment va centrar les seves investigacions en la demografia catalana d'època moderna, encara que posteriorment ha estudiat les estructures polítiques del Principat i la política anglesa del segle XVII. És professor de la Universitat de Barcelona.

«La revolución, ése poderoso mito de nuestro tiempo, está perdida» (p. 7).

Amb aquesta contundent frase, F. Benigno inicia un estudi que, a més d'intentar mostrar quina ha estat la visió de les revolucions europees de l'edat moderna per part de la historiografia del segle XX, n'intenta formular una explicació alternativa. La interpretació clàssica de les revolucions ha tingut un caràcter social i s'ha plantejat en termes de progrés. Entre els anys cinquanta i setanta del segle passat va començar a ser qüestionada per les lectures històriques revisionistes. El revisionisme subratllava el caràcter conjuntural dels esdeveniments i en feia una interpretació ideològica o política. L'autor afirma que *Espejos de la revolución* és un intent d'evitar l'expulsió de les revolucions de la història de l'Europa moderna, ja que els revisionismes poden convertir-les en esdeveniments casuais o en canvis de paradigmes, revolucions de paraules.

En el primer capítol s'analitza la trajectòria del revisionisme entorn de la Revolució Francesa (1789-1799) i la Revolució Anglesa de 1640-1660. S'hi troben a faltar referències respecte a la interpretació clàssica aplicada a la Revolució Francesa. L'autor hi destaca les profundes diferències entre el revisionisme de la Revolució Francesa, concentrat en la història ideològica i cultural, i el de la Revolució Anglesa, que es basa en la història política i fàctica. F. Benigno es distancia de la interpretació clàssica, però adopta una postura molt crítica amb aquests revisionismes, que qualifica de parcials.

Seguidament, descriu el desenvolupament dels debats entorn del concepte de «crisi del segle XVII», atès que a partir dels anys cinquanta va estar molt relacionat amb la discussió de la naturalesa de les revoltes i revolucions. En aquest capítol introdueix una sèrie d'elements de debat poc rellevants per a la reflexió entorn de la historiografia de la revolució, com el debat referent a les repercussions de la crisi a Itàlia. L'autor és contrari a la idea de crisi general del segle XVII, encara que considera correcte utilitzar el concepte de crisi entre els anys 1640 i 1650. En aquests anys van produir-se una sèrie de revolucions a França, Anglaterra, Nàpols, Sicília, Holanda i Portugal, manifestació de la crisi de les monarquies basades en l'exercici del poder per part d'un primer ministre.

Les consideracions de caràcter global contrasten amb el posterior estudi de dos fenòmens insurreccionals menys coneguts: la Fronda (1648-1653) i la revolta antiespanyola de Nàpols (1647-1648). La Fronda, a França, es va caracteritzar per aplegar un ampli front d'interessos contra la política desenvolupada pel primer ministre Mazzarino, que comportà un augment de la pressió fiscal, la centralització de l'aparell administratiu i la restricció de l'espai polític. En les suc-

cessives revoltes de la Fronda hi van participar juristes del parlament, la noblesa i les elits locals tradicionals, entre d'altres. En la revolta antiespanyola de Nàpols (anomenada per F. Benigno «el misteri de Masaniello») els sectors populars van assolir un elevat protagonisme i van enfrontar-se a la noblesa. L'anàlisi d'aquestes dues revolucions frustrades permet a l'autor plantejar la revolució com a moment de radicalització política en el qual l'esfera política s'obre a grups i individus que normalment no poden participar-hi. Es produeix una desestructuració de l'ordre jeràrquic de la societat, fet que condueix a l'acceleració de la composició i descomposició de grups socials i, per tant, al sorgiment de nous grups.

A *Espejos de la revolución* l'anàlisi de la involució de la historiografia de les revolucions de l'edat moderna és complexa i pormenoritzada. Les propostes d'interpretació de l'autor estan basades en aproximacions bibliogràfiques als diversos temes. Tanmateix, els estudis amb fonts primàries són puntuals. Arriba a conclusions que reprenen l'interès per la dimensió social de la revolució, encara que allunyant-se del concepte de conflicte de classes, propi de la historiografia marxista. Potencia una imatge molt dinàmica i fluida de la societat de l'edat moderna. L'autor no veu motius per distingir entre revoltes i revolucions, per això qualifica de revolucions fets que, com la Fronda, tradicionalment s'han denominat «revoltes».

Pel que fa a aspectes formals, es pot percebre que la redacció provoca dificultats de comprensió del text. Aquest fet és agreujat per la profusa utilització de notes, que constitueixen la meitat del llibre i s'agrupen al final. L'àmplia bibliografia consultada justifica una gran part d'aquestes notes, però n'hi ha moltes de caràcter explicatiu. Resulta paradoxal l'absència d'un apartat específic dedicat a la bibliografia.

Per la seva banda, M.A. Martínez Rodríguez tracta el tema de les revolucions d'una manera molt diferenciada. *La cuna del liberalismo* és una atractiva aproximació a les revolucions angleses del 1640 i 1688 a partir de textos de la mateixa època. Possiblement, per això forma part de la col·lecció «Ariel Practicum». Inclou un capítol on se sintetitza el desenvolupament històric que emmarca aquests processos i, al final, un glossari. L'autor situa els conflictes religiosos com a element central per comprendre les dues revolucions, i dedica una gran atenció als episodis on s'enfronten monarquia i parlament. A desgrat del títol del llibre, no fa cap referència al liberalisme.

La síntesi històrica tendeix a eludir l'especificació de les causes de la revolució de 1640 i destaca el factor religiós com a element d'oposició a la monarquia. Crida l'atenció la insistència en la indiferència o hostilitat de la població a la guerra civil entre els partidaris de la corona i els del parlament (1642-1648). Després de l'execució de Carles I i la proclamació de la república (1649), fa un balanç de les actuacions de Cromwell, on se n'ometen alguns aspectes negatius. En tractar el tema de la Restauració, insisteix en el fet que la monarquia restaurada el 1660 en Carles II no era exactament com l'anterior i en el fet que els antics problemes no havien estat resolts. El regnat de Jaume II s'analiza en funció de la Revolució Gloriosa (1688) i, un cop aquesta és descrita, al·ludeix les mesures legislatives immediatament posteriors. Aquest capítol, més que una introducció, sembla un recordatori dels coneixements previs necessaris per a la comprensió dels textos. S'hi utilitzen nombrosos conceptes que no s'hi expliquen, fet solucionat parcialment amb el glossari.

La part més significativa del llibre és el conjunt de documents del període estudiat, on trobem textos jurídics, car-

tes i diaris personals, acords polítics, etc. S'hi troben ordenats cronològicament i agrupats per capítols. Cada capítol va precedit d'un comentari dels textos que conté, que consisteix bàsicament en un resum amb una contextualització discreta. Podria haver-se utilitzat per ampliar elements que no quedaven prou aclarits per la síntesi històrica. En destaca l'absència de documents referents a la situació social i econòmica, cosa que dona la imatge d'una política aïllada d'altres processos històrics contemporanis. El primer capítol d'aquesta part explica la situació anterior a la Revolució de 1640. Està dividit en àmbits temàtics, amb els seus comentaris corresponents. En aquest cas, el criteri cronològic es deixa de banda. Hi trobem textos des de 1603 i importants parèntesis temporals, com en el cas dels «Onze anys de tirania» (1629-1640). Posteriorment, no s'hi fan referències al desenvolupament de la guerra civil ni al *new model army* (exèrcit al servei del parlament). Els textos permeten una àmplia descripció de la personalitat de Cromwell, però també hagués estat útil la inclusió de textos on es parlés específicament de la seva actuació en el govern. Des de 1649 fins a 1660 l'absència de documents il·lustratius de la política econòmica i internacional és especialment notòria, ja que entre aquests anys es va elaborar la primera acta de navegació (1651) i es produí la primera guerra angloholandesa (1652-1654). Les descripcions del procés de la Restauració i la Revolució Gloriosa són molt incertades i, en l'últim cas, considerem interessant la inclusió d'un document que mostra la reacció de Jaume II davant el seu destronament.

Malgrat que omet alguns aspectes que es poden considerar rellevants, el llibre permet fer-se una idea clara del desenvolupament de les revolucions angleses del segle XVII. M.A. Martínez afirma que vol donar consciència de la

necessitat d'estudiar aquestes revolucions globalment, en consonància amb la tendència dels anys vuitanta a valoritzar els esdeveniments posteriors a 1660. Pel plantejament del llibre, cal inscriure'l en el marc de la historiografia postrevisionista, ja que dóna gran importància a la ideologia i als debats constitucionals.

Espejos de la revolución i *La cuna del liberalismo* són una mostra del qüestionament dels postulats revisionistes. En el primer cas, la crítica és clara i explícita. En el segon, l'autor s'allunya de l'en-

foncament eminentment factual del revisionisme anglès, que tendeix a donar poca importància als enfrontaments entre la monarquia i el parlament. Aquestes obres són exemples d'un conjunt més ampli de treballs de caràcter postrevisionista. Això fa pensar que les sospites de F. Benigno sobre l'exclusió de la revolució de la història moderna, probablement, no es veuran confirmades.

Nàdia Varo Moral
Universitat Autònoma de Barcelona.